

Zieleń jako element kształtowania miejskich przestrzeni publicznych dedykowanych kulturze – wybrane przykłady

Greenery as an element of shaping urban public spaces dedicated to culture—selected examples

Streszczenie

Obiekty i zespoły architektoniczno-urbanistyczne związane z funkcjami kultury stanowią obecnie w miastach europejskich znaczące dla ich statusu i wizerunku elementy struktury przestrzennej. Współtworzą istotne sekwencje wewnątrz urbanistyczno-krajobrazowych, zarówno w obrębie historycznych układów przestrzennych, jak i nowo projektowanych, w tym najczęściej poddawanych procesom rewitalizacyjnym, fragmentów tkanki miejskiej. Wielu z tych przestrzeni towarzyszą kompozycje zielone, najczęściej w postaci niewielkich klombów lub szpalerów drzew, podkreślających monumentalizm założeń urbanistycznych i architektonicznych, które mają symbolizować rangę i pozycję poszczególnych instytucji kultury. Poza historycznymi założeniami rezydencjalno-parkowymi, adaptowanymi obecnie na funkcje związane z kulturą, niezwykle rzadko zdarza się, aby skomponowana zieleń dominowała w tego typu założeniach, nie będąc przede wszystkim tłem dla architektury, ale równoprawnym, jeśli nawet nie- dominującym, elementem kształtującym miejską przestrzeń publiczną. Publikacja przywołuje kilka przykładów współczesnych realizacji takich przestrzeni w metropoliach europejskich.

Abstract

Architectural and urban structures and complexes associated with cultural functions in European cities currently constitute elements of their spatial structure that are significant to their status and image. They co-create essential sequences of urban and landscape interiors, both within historical spatial layouts, as well as newly-designed ones, most commonly including those fragments of urban tissue that are subjected to urban regeneration processes. Many of these spaces are accompanied by green compositions, most commonly in the form of small flower-beds or rows of trees that highlight the monumentalism of urban and architectural complexes and which are meant to symbolise the rank and position of individual cultural institutions. Apart from historical park and residence complexes that are currently being adapted to functions associated with culture, it is very rare for arranged greenery to dominate in these types of layouts, instead of primarily serving as a background for architecture—an equally significant if not a non-dominant element that shapes urban public space. The publication refers to a number of examples of contemporary built projects of such spaces in European metropolises.

Słowa kluczowe: park, przestrzeń publiczna, urbanistyka krajobrazu, przestrzeń kultury, miasto europejskie

Keywords: park, public space, landscape urbanism, spaces of culture, European city

Wprowadzenie

Zieleń towarzyszyła człowiekowi, a zarazem i tworzonej przez niego architekturze od zarania dziejów, będąc źródłem budulca, pożywienia, schronieniem przed zmiennymi warunkami pogodowymi. W różnych okresach historycznych rola zieleni w miastach zmieniała się z czysto utylitarnej, poprzez bardziej dekoracyjną, aż po hybrydową, która powinna łączyć te oba aspekty. Wreszcie we współczesnych metropoliach – stała się koniecznym i niezbędnym elementem struktury przestrzennej miasta¹, który wraz z innymi czynnikami kształtuje zdrowe

Introduction

Greenery has accompanied man and the architecture created by him since the dawn of history, serving as a source of building material, food and shelter from changing weather conditions. Throughout various historical periods the role of greenery changed from a purely utilitarian function, through a more decorative role, to a hybrid one, which should combine these two aspects. Finally—in contemporary metropolises—it has become a necessary and indispensable element of the spatial structure of the city¹, which, along with other factors, shapes a healthy living en-

* Mateusz Gyurkovich, Institute of Urban Design, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology, Poland| ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6685-5234>, mateusz.gyurkovich@pk.edu.pl

** Adolfo Sotoca, Department of Civil, Environmental and Nature Resources Engineering, Luleå University of Technology, Sweden, adolfo.sotoca@ltu.se

środowiska życia. A przede wszystkim, dzięki ruchowi nowoczesnemu i jego następstwom², powinna stanowić znaczącą część miejskich obszarów mieszkaniowych³. Nie wszystkie dzielnice i rodzaje zabudowy są jednak kojarzone z zagospodarowaną zielenią miejską. Niekiedy, zwłaszcza w historycznych centrach wielu europejskich metropolii, występuje ona sporadycznie, a sekwencje przestrzeni publicznych stanowią przede wszystkim wybrukowane place i ulice. Tak się dzieje zarówno we - wcale nie pozbawionych przez to uroku - miastach włoskich i hiszpańskich⁴, ale także w innych częściach Europy⁵, jak chociażby we wpisanych na listę UNESCO zabytkowych układach urbanistycznych Krakowa, czy Torunia. Wtórne wprowadzanie zieleni w pozbawioną jej dotychczas historyczną tkankę miejską, przynosi niekiedy spektakularne rezultaty⁶.

Obiekty i zespoły architektoniczno-urbanistyczne związane z funkcjami kultury wysokiej⁷ stanowią obecnie w miastach europejskich znaczące dla ich statusu i wizerunku elementy struktury przestrzennej⁸. Poza historycznymi założeniami rezydencjalno-parkowymi, adaptowanymi obecnie na związane z kulturą cele, niezwykle rzadko zdarza się, aby towarzyszyły im duże kompleksy zieleni. Najczęściej zieleń w towarzyszących im przestrzeniach publicznych ogranicza się do niewielkich klombów lub szpalerów drzew, podkreślających monumentalizm założeń urbanistycznych i architektonicznych, które mają symbolizować rangę i pozycję poszczególnych instytucji kultury. Na fali mody, ale także, zdaniem autorów, konieczności zrównoważenia ekologicznego rozwoju miast, pojawia się coraz więcej przykładów współczesnych realizacji, w których skomponowane założenia zielone, nie są jedynie tłem dla architektury, ale równoprawnym, jeśli nawet nie - dominującym, elementem kształtującym miejską przestrzeń publiczną.

Skwer Willy’ego Brandta w Warszawie

Jednym z najważniejszych i zarazem najpiękniejszych obiektów kultury, jakie oddano do użytku w Polsce w ostatnich latach jest Muzeum Historii Żydów Polskich (POLIN) w Warszawie ⁹. Usytuowano je na Muranowie, w północno-wschodniej części zrównanego z ziemią pod koniec II wojny światowej, a wcześniej założonego przez hitlerowców warszawskiego getta. Podczas powojennej odbudowy dzielnicy, kwartał pomiędzy obecnymi ulicami : Karmelicką, M. Edelmana, L. Zamenhofs i M. Anielewicza pozostawiono jako zielony skwer. Otoczony jest osiedlową zabudową mieszkaniową, realizowaną od lat 50. do lat 80. XX wieku. Na jego wschodniej krawędzi znajduje się monumentalny, przytłaczający swoją wymową pomnik upamiętniający bohaterów krwawo stłumionego przez gestapo powstania, które wybuchło w warszawskim getcie w 1943 roku¹⁰. Ustawiony na kwadratowym, wybrukowanym czarnym bazaltem placu, przez dziesięciolecia stanowił o wymowie i charakterze znajdującej się na jego tyłach przestrzeni zielonej. Decyzja o lokalizacji muzeum POLIN w centrum skwe-

vironment. However, first and foremost, thanks to the modern movement and its aftermath², it should constitute a significant part of urban residential areas³. Not all districts and types of development are, however, associated with arranged urban greenery. Sometimes, particularly in the historical centres of many European metropolises, it is only sporadically present and sequences of public spaces are primarily composed of paved streets and squares. This is happening both in Italian and Spanish⁴ cities—which are not without their charm—as well as in other parts of Europe⁵, such as, for instance, the historical urban layouts of Krakow or Toruń that are on the UNESCO World Heritage Site list. The later introduction of greenery into historical urban tissue that had not included it sometimes results in spectacular effects⁶. Architectural and urban structures and complexes associated with functions of high culture⁷ presently constitute elements of spatial structures that are significant to the status and image of European cities in which they are located⁸. Apart from historical residential and park complexes that are currently adapted to purposes associated with culture, it is very uncommon for large complexes of greenery to accompany them. Most often, greenery in their accompanying public spaces is limited to small flower-beds or rows of trees that highlight the monumentalism of urban and architectural layouts which are meant to symbolise the rank and position of the individual cultural institutions. Due to concerns of fashion, as well as, according to the authors, the necessity to make the development of cities ecologically sustainable, an increasing amount of examples of contemporary built projects are appearing in which arranged green complexes are not only a background for architecture, but an equal, if not dominant, element that shapes urban public space.

Willy Brandt Garden Square in Warsaw

One of the most important and at the same time most beautiful cultural buildings that have become open for use in Poland in recent years is the Museum of the History of Polish Jews (POLIN) in Warsaw⁹. It is located in Muranów, in the north-eastern part of the Warsaw ghetto that had been established by the Nazis and later destroyed near the end of the Second World War. During the post-war reconstruction of the district, the urban block between the current Karmelicka, M. Edelmana, L. Zamenhofs and M. Anielewicza streets was left undeveloped as a garden square. It is surrounded by housing-estate-like residential buildings that were built between the 1950’s and the 1980’s. On its eastern edge there is a monumental memorial, overwhelming in its expression, in remembrance of the heroes of the uprising that started in the Warsaw ghetto in 1943 and was bloodily suppressed by the Gestapo¹⁰. Placed on a square-shaped plaza paved with black basalt, it has set the tone of the expression and character of the green space behind it for decades. The decision concerning the placement of the POLIN Museum in the centre of the garden square has completely altered its role in the system of the capital’s public spaces, as well as its reception by residents and increasing numbers of tourists¹¹. The museum building was built upon a square-shaped plan, identical

ru, całkowicie zmieniła jego rolę w systemie publicznych przestrzeni stolicy, a także odbiór przez mieszkańców i coraz liczniejszych turystów¹¹. Obiekt muzeum wzniesiono na planie kwadratu, identycznego z placem pod pomnikiem, na którego zachodniej krawędzi go wybudowano. Przekształcony częściowo skwer został wciągnięty w kompozycję całego założenia. Stanowi o wyjątkowości tej przestrzeni kultury, na równi z ikoniczną architekturą muzeum. Otacza obiekt z wszystkich stron, oferując przestrzenie zielone o różnicowanej formie, funkcji i kompozycji. Od strony pomnika i zarazem głównego wejścia do muzeum, to geometryczny, liniowy układ rabat i nasadzeń różnej wysokości¹², podkreślony szpalerami drzew, nawiązujący w sposób oczywisty do elewacji budynku i decydującego o jej charakterze układu paneli szklanych¹³. Po przeciwnej stronie budynku kompozycja skweru staje się dużo swobodniejsza, sprzyjająca rekreacji. Pofalowana, zielona łąka, otoczona drzewami, na którą od strony zachodniej otwiera się szklana ściana kilkukondygnacyjnego foyer, wydaje się być kontynuacją falistych, zakłętych w kamień form wnętrza, nawiązujących do rozstępujących się fal Morza Czerwonego¹⁴. W sezonie letnim jest ona popularnym wśród okolicznych mieszkańców i przybywających tu licznie turystów miejscem wypoczynku, czy nawet plażowania. Przestrzeń ta w sposób harmonijny przenika się z międzyblokową zielenią okolicznych osiedli mieszkaniowych, pozostając zarazem wyróżnioną poprzez znajdujące się w jej obrębie funkcje kultury. Zielonkawa kolorystyka kamienia i szkła, użytych na fasadach jest jakoby kontynuacją otaczającej muzeum POLIN, przetworzonej ręką człowieka przyrody. Przyjęty przez projektantów cel stworzenia żyjącej przestrzeni miejskiej¹⁵ został osiągnięty przede wszystkim dzięki znaczącej integracji obiektu z dominującą nad nim powierzchnioowo, a niekiedy i wysokościowo, otaczającą zielenią. Otwarcie monumentalnym przeszkleniem na skwer ma symbolizować, że (...)historia nie została zamknięta, a Muzeum POLIN jest muzeum życia (...)¹⁶.

Ogrody im. Miquel Martí i Pol w Barcelonie

Transformacja przemysłowej dzielnicy El Poblenou, zajmującej blisko 1/3 powierzchni Eixample¹⁷, pod nazwą 22@ była jednym z największych projektów urbanistycznych prowadzonych w Barcelonie od początku XXI wieku. Jak się okazało, przyjęta przeszło sto pięćdziesiąt lat temu matryca dziewiętnastowiecznego *miasta przyszłości*, doskonale sprawdza się przy kreowaniu współczesnych struktur przestrzennych o odmiennej od pierwotnie zakładanych funkcji i typologii. Niezwykle ważne w tym procesie było zachowanie reliktyw dziedzictwa przemysłowego, przede wszystkim fabrycznych kominów, które zawsze stanowiły najważniejsze dominanty w tej części miasta, a także najbardziej wartościowych obiektów kubaturowych¹⁸. Do dzisiaj, po 18 latach od rozpoczęcia działań rewitalizacyjnych, wszystkie założenia projektu 22@*Barcelona* nie zostały zrealizowane, ale będąc wytycznymi dla opracowywanych później planów miejscowych, wciąż

to the square underneath the monument, on whose western edge it was built. The partially transformed garden square became incorporated into the composition of the entire layout. It causes this cultural space to be unique, equally to the iconic architecture of the museum. It surrounds the building from all sides, offering green spaces with varying forms, function and composition. From the side of the monument and, at the same time, the main entrance to the museum, it is a geometric linear layout of flower-beds and plantings of varying height¹², highlighted by rows of trees, which refer in an obvious manner to the facade of the building and the layout of glass panels that determine its character¹³. On the opposite side of the building the composition of the garden square becomes much more freeform and conducive to recreation. The undulating green meadow, surrounded by trees, onto which the glass wall of the several-storeys-high foyer opens up, appears to be a continuation of the undulating form of the interior as if turned to stone, referring to the parting waters of the Red Sea¹⁴. During the summer season it is a popular place of rest or even sunbathing for residents and tourists who come here in large numbers. This space harmoniously blends in with the greenery between the apartment blocks of the neighbouring housing estates, while simultaneously still being highlighted by the cultural functions located inside it. The greenish colour of the stone and glass used on the facades is a sort of continuation of the nature that surrounds the POLIN Museum—nature altered by man’s hand. The goal of creating a green urban space¹⁵ adopted by the designers has been achieved primarily through the significant integration of the structure with the surrounding greenery that dominates it in terms of surface area and sometimes height as well. The opening towards the garden square through a monumental glazing is meant to symbolise “(...) *that history has not yet ended, and that POLIN Museum is indeed a museum of life (...)*”¹⁶.

The Miquel Martí i Pol Gardens in Barcelona

The transformation of the post-industrial El Poblenou district, which occupies close to 1/3 of the area of Eixample¹⁷, under the name 22@ was one of the greatest urban planning projects conducted in Barcelona since the start of the twenty-first century. As it turned out, the matrix of the nineteenth-century city of the future that was adopted over a hundred and fifty years ago works perfectly in the creation of contemporary spatial structures with functions and typologies that are different to the ones that had originally been planned. The preservation of the remains of post-industrial heritage was extraordinarily important in this process, particularly concerning factory smokestacks which have always constituted the most important landmarks of this part of the city, as well as of the most valuable buildings¹⁸. To this day, after 18 years since the start of urban regeneration efforts, not all of the objectives of the 22@ Barcelona project have been completed, however, as they are guidelines for local plans that have been developed layer, they still affect the changes and transformations in this part of the city¹⁹. The continuation of the continuity of the development of urban structures that has lasted over two thousand years is still ongoing.

wpływają na zmiany i przekształcenia tej części miasta¹⁹. Kontynuacja, trwającej przeszło dwa tysiące lat, ciągłości rozwoju struktur urbanistycznych wciąż trwa.

Jako jeden z pierwszych fragmentów rewitalizowanej tkanki El Poblenou, zrealizowano obszar kilku kwartałów zabudowy, tzw. *Eix Llacuna*, w ramach którego powstały ikoniczne dla transformacji obszaru obiekty i zespoły²⁰. Jednym z nich stało się muzeum Can Framis²¹, urządzone w obiektach zaadaptowanej na ten cel i przebudowanej, dawnej przędzalni wełny. Jest to jedna z wielu instytucji należących do prywatnej Fundacji Vila Casas²², której głównym celem jest promocja współczesnej sztuki katalońskiej. Muzeum i fundacja zajmują środek typowego kwartału Eixample, ponadto w północno-wschodnim narożniku znajduje się niewielki Edifici Tanger, w którym mieści się jeden z wydziałów Universitat Pompeu Fabra²³. Dominantą przestrzenną zespołu pozostaje dawny komin fabryczny, ukryty na niedużym, ogólnodostępnym dziedzińcu północnym. Minimalistyczna w wyrazie, betonowa architektura nowej części obiektu, przeplata się z reliktnymi dwóch pofabrycznych budynków, które zostały odnowione również w bardzo oszczędny sposób. Część istniejących okien zamurowano, pozostawiając zarys dawnych otworów. Wszystkie historyczne elewacje zostały pokryte wapienną zaprawą, nawiązującą do struktury surowych betonowych ścian nowych fragmentów, jednak różni je od nich widoczna faktura cegieł. Wykreowany od strony południowej, obszerny dziedziniec wejściowy, wymykany bramą w formie łańcuszkowej, transparentnej siatki, bywa często wykorzystywany jako dodatkowa przestrzeń ekspozycyjna.

Wszystkie przestrzenie publiczne: place i dziedzińce oraz zaadaptowane do funkcji kultury budynki pofabryczne ukryte są jednak we wnętrzu kwartału. I – chociaż widoczne z otaczających ulic, a częściowo nawet do nich styczne – pozostają odcięte przez delikatny kokon zieleni. Jest on jednym z najciekawszych elementów tej przestrzeni publicznej. Nieco tajemnicze, otaczające budynki i wypełniające pozostałą część kwartału Ogrody im. Miquel Martí i Pol²⁴ są *zieloną wyspą*²⁵ w skali dzielnicy. A zarazem jednym z pierwszych publicznie dostępnych parków, zrealizowanych w tej części Barcelony w ciągu ostatnich dekad. Służą nie tylko odwiedzającym muzeum, ale także mieszkańcom okolicznych kwartałów i pracownikom sąsiednich biur. Swobodna, meandrująca kompozycja niewielkiego, ciasnego gaju, w którym przeważają rośliny kwitnące, bluszcze oraz rodzime gatunki drzew, doskonale uzupełnia i podkreśla surowość brył muzeum. Zmienia topografia sprawia, że ogrody wydają się być wyizolowane od otaczających je z czterech stron ulic. Ogromną zaletą tej kompozycji zielonej jest stworzenie przestrzeni *sacrum*, separującej *muzeum- świątynię sztuki* od zgiełku dzielnicy, która zarazem jest także miejscem spotkań i żywą przestrzenią publiczną²⁶. Śródziemnomorski klimat sprawia, że przestrzeń ta, najpiękniejsza na wiosnę, od kwietnia do czerwca, kiedy wszystkie rośliny kwitną, pozostaje atrakcyjna przez cały rok.

As one of the first fragments of the revitalised tissue of El Poblenou, an area of several urban blocks of development, so-called *Eix Llacuna*, has been completed, featuring buildings and complexes iconic to the transformation of the area²⁰. The Can Framis²¹ museum has become one such structure, established in the buildings of a former wool spinning mill, adapted and redeveloped for this purpose. It is one of the many institutions belonging to the private Vila Casas Foundation²², whose main goal is the promotion of contemporary Catalan art. The museum and the foundation occupy the centre of a typical Eixample urban block, furthermore, in the north-eastern corner there is the small Edifici Tanger, which houses one of the faculties of Universitat Fabra²³. A former factory smokestack, hidden on a small, freely accessible northern courtyard, remains the spatial landmark of the complex. The concrete architecture of the new part of the structure, minimalist in its expression, interweaves with remains of two former factory buildings which were also renovated in a very austere manner. Some of the existing windows were walled up, leaving an outline of their former openings. All of the historical facades were covered with lime plaster, referring to the structure of the austere concrete walls of the new fragments. However, they differ from them due to the visible brick pattern. The expansive entrance courtyard formed to the south, closed by a gate in the form of a chain-link transparent mesh, is often used as an additional exhibition space.

All the public spaces: squares and courtyards and the former factory buildings adapted to culture-related functions, are hidden inside the urban block. And—although visible from the surrounding streets and partially adjacent to them—they remain cut off by a delicate cocoon of greenery. It is one of the most interesting elements of this public space. The somewhat mysterious Miquel Martí i Pol Gardens²⁴ that surround the buildings and fill in the remaining part of the urban block are a green island on the scale of the district²⁵. It has also become one of the first publicly accessible parks built in this part of Barcelona in recent decades. They serve not only the museum’s visitors, but also the residents of the nearby urban blocks and the employees of neighbouring office buildings. The loose, meandering composition of the small, cramped grove in which blooming plants, vines and domestic tree species are dominant perfectly complements and highlights the austerity of the museum’s massings. The changing topography causes the gardens to appear isolated from the streets that surround them on four sides. One immense advantage of this green composition is that it forms a place of *the sacred* which separates the museum—a *temple of the arts*—from the noise of the district, which is also a meeting place and a living public space²⁶. The Mediterranean climate causes this space, which is the most beautiful during spring, between April and June, when all the plants are in bloom, to remain attractive throughout the entire year.

The Katyn Museum at the Warsaw Citadel

The greenery featured in the composition of the Katyn Museum at the Warsaw Citadel, which was opened

Muzeum Katyńskie w Cytadeli Warszawskiej

Całkowicie odmienną rolę pełni zieleń w kompozycji oddanego do użytku w 2015 Muzeum Katyńskiego w Cytadeli Warszawskiej. Zamordowanie tysięcy polskich oficerów, policjantów, urzędników państwowych i duchownych przez Sowietów na początku II wojny światowej, było jedną z największych zbrodni ludobójstwa tamtych czasów. Ich masowe groby zostały odkryte w 1941 w Lesie Katyńskim w okolicach Smoleńska²⁷. Pamięć o zbrodni katyńskiej była zakazana i zatajana przez cały okres komunizmu w Polsce. Wybór Cytadeli Warszawskiej na siedzibę Muzeum Katyńskiego, upamiętniającego te zbrodnie jest niezwykle wymowny. Ogromna, pięciokątna twierdza zbudowana została przez rosyjskich zaborców nad brzegiem Wisły, w północnej części Warszawy, w celu kontrolowania stolicy po upadku powstania listopadowego z pieniędzy zagrabionych Polakom²⁸. Przez dziesięciolecia była miejscem stacjonowania carskiego garnizonu, a zarazem także miejscem i symbolem rosyjskich represji na ziemiach polskich. Pomimo zniszczeń części struktury podczas II wojny światowej, do niedawna w większości, a obecnie nadal w części, Cytadela użytkowana jest przez wojsko. Tym bardziej otwarcie jej fragmentu, jako obiektu publicznego, ma znaczenie symboliczne²⁹

Muzeum urządzono w niewielkim fragmencie twierdzy – jedynej w całości ocalałej kaponierze³⁰. Adaptowane na nowe cele obiekty³¹ poddano przy okazji gruntownym zabiegom konserwatorskim, szczegółowo omówionym w publikacjach naukowych³². Narracja obiektu jest wielowątkowa, odwołująca się zarówno do udokumentowania tego historycznego wydarzenia, jak i personalnie, do upamiętnienia pojedynczych ofiar zbrodni sowieckiej. Równocześnie, w sensie przestrzennym, odbywa się na wielu płaszczyznach- od całego założenia urbanistyczno-krajobrazowego³³, poprzez detal urbanistyczny, małą architekturę, zieleni, aż po wnętrza zaadaptowanych na nowe cele obiektów kubaturowych oraz poszczególne fragmenty ekspozycji. W sensie urbanistyczno-krajobrazowym Muzeum Katyńskie zostało zaprojektowane z niezwykłą starannością o klimat i charakter poszczególnych, połączonych ze sobą sekwencyjnie wnętrz oraz z wielką dbałością o budujące napięcie i wspomagające narrację kadry. Współtworzą one poważny nastrój, odpowiedni do prezentowanych zbiorów.

Po przejściu przez odrestaurowaną Bramę Nowomieską, w której zabudowaniach urządzono kasy, sklepik muzealny i niewielkie zaplecze techniczno-sanitarne, zwiedzający kierowani są w prawo, wzdłuż porośniętego zielenią muru, mogąc zarazem obserwować po drugiej stronie wąskiej jezdni wciąż funkcjonujące, ogrodzone siatką tereny i obiekty wojskowe. Następnie, przez wąskie przejście dostają się na duży wewnętrzny dziedziniec, który został zamieniony w reprezentacyjną, a zarazem bardzo zieloną strefę wejściową do właściwego obiektu muzeum. To tzw. plac apelowy. Jego najważniejszym elementem jest instalacja „WARTA” złożona ze stu przyszytych grabów, posadzonych na planie kwa-

for use in 2015, plays a completely different role. The killing of thousands of Polish army officers, policemen, state officials and men of the cloth by the Soviets at the start of the Second World War was one of the greatest acts of genocide of that time. Their mass graves were discovered in 1941 in the Katyn Forest, near Smolensk²⁷. The memory of the Katyn Massacre was banned and suppressed throughout the entire period of communist rule in Poland. The selection of the Warsaw Citadel as the seat of the Katyn Museum commemorating this massacre is extraordinarily telling. The enormous pentagonal fortress was built by the Russian partitioning authorities on the shore of the River Vistula, in the northern part of Warsaw, in order to control the capital after the failed November Uprising and had been funded using money taken from Poles²⁸. It had been the place of the stationing of a Russian garrison force for decades, as well as the site and symbol of Russian repressions on Polish lands. Despite the destruction of a part of its structure—most of which was damaged until recently, while currently it is only partially damaged—during the Second World War, the Citadel is being used by the military. This further stresses the symbolic significance of the opening of its fragment as a public building²⁹.

The museum was arranged in a small part of the fortress—the only undamaged caponier³⁰. The structures³¹ that were adapted to new purposes were subjected to thorough conservation work, discussed in detail in scientific publications³². The structure’s narrative is multi-threaded, referring both to the documenting of this historical event, as well as to the personal remembrance of the individual victims of the massacre perpetrated by the Soviets. At the same time, in a spatial sense, it takes place on numerous planes—from the entire urban and landscape layout³³, through urban detail, street furniture, greenery, all the way to the interiors of buildings adapted to new forms of use and the individual exhibition fragments. In terms of urban planning and the landscape, the Katyn Museum was designed with extraordinary care for the atmosphere and character of the individual sequentially connected interiors and with great attention to frames that build tension and support the narrative. They co-create the solemn atmosphere appropriate for the presentation of the exhibits.

After walking through the restored Nowomiejska Gate, in whose buildings cash registers have been placed, the museum store and the small technical and sanitary facilities, the visitors are directed to the right, along a wall covered in greenery and can observe the still-functional buildings and areas of the military located on the other side of a narrow carriageway. Afterwards, through a narrow passage, the visitors reach a large internal courtyard which has been converted into a representative and entrance zone to the museum building proper, featuring large amounts of greenery. It is the so-called drill square. Its most important element is the “WARTA” (“The Watch” in English—transl. note) installation, composed of a hundred trimmed hornbeam trees, planted on a square plan based on an orthogonal, geometricised grid³⁴. The pavement that leads from the entrance to the square to the doors of the section of fortress buildings adapted to the museum criss-crosses

dratu, w oparciu o ortogonalną zgeometryzowaną siatkę³⁴. Chodnik prowadzący od wejścia na plac do drzwi zamienionej na muzeum części budynków fortecznych, przechodzi zakosami przez środek tego zagajnika, zagłębiając się nieco pod ziemię. Instalacji od strony placu towarzyszy wysoki, prosty Krzyż Katyński.

Bujna zieleń, która przez dekady porośla dziewiętnastowieczną strukturę pofortyfikacyjną, została wciągnięta w kompozycję i narrację muzeum. Wzbogacona została o nasadzenia gatunków charakterystycznych dla obszarów Rosji, Białorusi i Ukrainy, czyli tych, gdzie odkryto masowe groby pomordowanych. Stanowi metaforę tamtych lasów i zdaje się przenosić zwiedzających, opuszczających przez wąski otwór w murze dwukondygnacyjną, podziemną część ekspozycji, w odległe miejsca pamięci i pochówku ofiar. Sprzyjają temu instalacje rzeźbiarskie, puste miejsca na popiersia ofiar, ustawione wzdłuż ścieżki, wijącej się pośród drzew wewnątrz okolonej wysokimi wałami i ceglanym murem fosy fortecznej³⁵. Na jej zakończeniu, w arkadach dawnej baterii bunkrowej, urządzono Strefę Pamięci. Poszczególne, połączone amfiladowo, pomieszczenia zawierają tablice z nazwiskami ofiar, uszeregowane według wyznań (katolicy, protestanci, grekokatolicy, prawosławni, żydzi, mahometanie, itd.), które otwierają się szerokimi arkadami ze szklanymi drzwiami w kierunku porastającego dawną fosę lasu. Wąska szpara w wale twierdzy, mieści ujęte w dwie ściany schody, prowadzące z dolnego poziomu baterii barkowej, sprzed centralnej arkady z powrotem, wprost na plac apelowy. Usytuowane dokładnie na osi znajdującego się tam, wspomnianego Krzyża Katyńskiego, wykończone zostały zabarwionym na czerwono betonem, co nawiązuje zarówno do ceglanych murów zabytkowych części fortyfikacji, jak i symbolicznie- do krwi ofiar. Zieleń, zarówno ta istniejąca, jak i nowoprojektowana, stała się doskonałym tworzywem, uzupełniającym nie tylko kompozycję architektoniczną, ale także wzmacniającym niezwykle trudny przekaz ideowy tego muzeum.

Podsumowanie

Zieleń nie jest tworzywem, jakie kojarzy się ze współczesnymi realizacjami przestrzeni kultury, niezależnie od ich skali. Zazwyczaj, jak już to zaznaczono na wstępie, stanowi niewielkie kompozycyjne uzupełnienia lub tło dla architektury, czy monumentalnych w charakterze przestrzeni placów, towarzyszących poszczególnym obiektom. Obecnie coraz częściej traktowana jest jako eksponat, lub swoista instalacja artystyczna³⁶. Przedstawione w artykule przykłady ukazują, że może być także inaczej. Zielone przestrzenie publiczne podkreślają wyjątkowość przestrzeni kultury w monotonnej³⁷, lub właśnie zbyt dynamicznej³⁸ tkance miejskiej. Stanowią oprawę dla niecodziennej architektury budynków muzealnych, a zarazem potrzebną do kontemplacji strefę wyciszenia. W przypadku Muzeum Katyńskiego w Warszawie współtworzy narrację ekspozycji muzeum, przechodząc raz po raz z roli tła, w rolę głównej ekspozycji.

the middle of this grove, going slightly below ground level. From the side of the square the installation is accompanied by the tall, simple Katyn Cross. The lush greenery that has covered the nineteenth-century structures of the former fortress for decades has been included into the composition and narrative of the museum. It was enriched through the planting of species distinct of the areas of Russia, Belarus and Ukraine—where the sites of the discovery of the mass graves of the victims of the massacre had been discovered. It constitutes a metaphor of those forests and seems to transport the visitors who leave the two-storey underground part of the exhibition through a narrow opening in a wall, to the distant memorial places of the burial and commemoration of the victims. This is aided by sculptural installations, empty spaces meant for the busts of victims, placed along the path that winds between the trees inside the fortress moat, surrounded by tall embankments and a brick wall³⁵. At its end, in the arcades of the former bunker battery, a Memorial Space has been established. The individual rooms, forming an enfilade, contain plaques with the names of the victims, ordered according to their religion (Catholics, Protestants, Greek Catholics, Orthodox Christians, Jews, Muslims, etc.), which open up through wide arcades with glass doors in the direction of the forest that grows in the moat. The narrow slit in the fortress’ embankment houses stairs framed by two walls, leading to the lower level of the flank battery, back from the central arcade, directly onto the drill square. Placed exactly on the axis of the aforementioned Katyn Cross located there, they have been finished with red-coloured concrete, which is a reference both to the brick walls of the historical part of the fortifications and—symbolically—to the blood of the victims. The greenery, both through its the existing and newly-designed parts, became the perfect material, supplementing not only the architectural composition, but also reinforcing the extraordinarily difficult ideological message of this museum.

Conclusion

Greenery is not a material that is associated with contemporary built projects of cultural spaces, regardless of their scale. Usually, as it has already been highlighted in the introduction, it constitutes small compositional supplementations or a background for architecture or the monumental spaces of squares that accompany individual buildings. At present it is more and more often treated as an exhibition element or a sort of artistic installation³⁶. The examples presented in the article demonstrate that it can be different. Green public spaces highlight the exceptionality of the spaces of culture in a monotonous³⁷ or excessively dynamic³⁸ urban tissue. They constitute a framing for the extraordinary architecture of museum buildings and at the same time a space of peace and quiet, necessary for contemplation. In the case of the Katyn Museum in Warsaw, it co-creates the narrative of the museum’s exhibition, interchangeably entering the role of a background and that of the main exhibition. This unusual treatment of greenery on such a large scale appears to be a new trend in the composing of cultural spaces.

To niecodzienne potraktowanie zieleni, na tak wielką skalę, wydaje się być nowym trendem w komponowaniu przestrzeni kultury.

PRZYPISY

¹ Patrz np. A. Zachariasz (2016)

² Mowa o licznych manifestach urbanistycznych i architektonicznych, które wpłynęły zarówno na planowanie, projektowanie urbanistyczno-architektoniczne, a także liczne dokumenty prawne i ustawodawstwo na całym świecie. Nieustannie zwiększa się w nich rola obszarów zielonych w kreowaniu zdrowych i dobrze prosperujących obszarów zurbanizowanych (miast i aglomeracji)- patrz np. T. Majda, I. Mironowicz (2017)

³ Za: G.Schneider-Skalska (2004)

⁴ Gdzie ze względu na uwarunkowania klimatyczne, utrzymywanie dużych obszarów zielonych w obrębie tkanki miejskiej, bywało w przeszłości (i niekiedy, pomimo nowych możliwości technologicznych- nadal pozostaje) kosztowne i kłopotliwe

⁵ o znacznie wilgotniejszym klimacie, który pozwalałby o wiele łatwiej na inne zagospodarowanie

⁶ Jak to się dzieje np. w Barcelonie, gdzie wiele wnetrz XIX-wiecznych kwartałów w dzielnicy Eixample zostało odzyskanych dla ogółu mieszkańców i urządzono w nich niewielkie parki – patrz np. C. Ingrosso (2011), M. Gyurkovich (*Housing Environment*, no. 10/2012); oraz częścię próby tworzenia mikro parków w obrębie gęstej tkanki miejskiej podejmowane są także w Polsce (D. Wantuch-Matla, 2018)

⁷ Muzea, galerie sztuki, teatry, opery, sale koncertowe

⁸ Patrz np. M.Gyurkovich (2013)

⁹ Autorem projektu, wybranego w przez jury konkursowe w 2005 roku, jest fiński architekt, Rainer Mahlamäki, współpracujący na etapie projektu budowlanego z APA Kuryłowicz & Associates. Oddany do użytku w 2013 roku POLIN uzyskał liczne nagrody i wyróżnienia w kraju i zagranicą. Był także finalistą Europejskiej Nagrody Architektonicznej im. Miesa van der Rohe w 2015 roku - *www.polin.pl/pl/budynek* ; dostęp luty 2017

¹⁰ Właściwie wydarzenie to upamiętnione jest przez dwa pomniki : pierwszy, skromniejszy, postawiony już w 1946 roku składa się z dwóch elementów- tablicy z napisem w językach polskim, hebrajskim i jidysh otoczonej przez schodkowo uformowany postument oraz płaskiej okragłej tablicy w posadzce placu z liściem palmowym i hebrajską literą *bet*. Drugi pomnik, który do niedawna dominował nad skwerem, w każdym razie na pewno znaczeniowo, wykonany z czarnego, skandynawskiego kamienia sprowadzonego do Warszawy podczas wojny przez Niemców, odsłonięto w 1948 roku. To nawiązująca do muru getta, ściany placzu w Jerozolimie oraz pylonów Łuku Tryumfálnego w Paryżu, kompozycja rzeźbiarska autorstwa N. Rappaporta i L.M. Suzina- *www.encyklopedia.pwn.pl* ; dostęp wrzesień 2018

¹¹ W 2016 roku POLIN otrzymało prestiżowy tytuł: European Museum of the Year, co świadczy o sukcesie placówki, który zawdzięcza zarówno programowi, jak i calości przestrzeni kultury, w których ten program jest realizowany (budynkowi i towarzyszącym mu przestrzeniom publicznym). - *www.polin.pl/pl/wydarzenie/polin-europejskim-muzeum-roku-2016* - dostęp wrzesień 2018

¹² Kwiaty, trawy, byliny, niewielkie krzewy

¹³ A poprzez dalej idące konotacje, także do drutów ogrodzenia getta i obozów koncentracyjnych, czy nawet pasiaków więźniów tychże obozów

¹⁴ Patrz A. Cymer (2013)

¹⁵ Wypowiedź autorska- R. Mahlamäki- ibidem

¹⁶ *www.polin.pl/pl/budynek* ; dostęp luty 2017

¹⁷ Patrz: J. Busquets (2005), M. de Sola-Morales (2011) , C. Ingrosso, op.cit,

¹⁸ A niekiedy tylko ich fragmentów- fasad, elementów konstrukcji lub wyposażenia, co zostało dokładnie określone w przyjętym planie rewitalizacji dzielnicy i wytycznych konserwatorskich - patrz: *22@. 10 Anys de renovació urbana* (2012)

¹⁹ Patrz np. M.Gyurkovich (2012)

²⁰ Jak np. obiekt Media-TIC, czy kampus Universitat Pompeu Fabra w dawnej fabryce Ca l’Aranyo

²¹ Projekt muzeum powstał w barcelońskiej pracowni BAAS. Autor: J. Badia z zespołem: 2007-2008- za: Miralles R., Sierra P. (2010)

²² Założona w 1986 roku przez przedsiębiorcę farmaceutycznego, Antonio Vila Casas, fundacja ta zajmuje się, obok działalności związanej z badaniami farmaceutycznymi, między innymi kolekcjonowaniem malarstwa – za: G. Tyrła (2013)

²³ Reszta kampusu Ca l’Aranyo znajduje się w kwartale sąsiadującym od północy z omawianym obszarem.

²⁴ Zaprojektowany wspólnie przez pracownię BAAS Arquitectura Studio oraz architektów krajobrazu z Estudi Martí Franch – Patrz G. Tyrła (op.cit.), także: *www.barcelona.cat/ca/que-pots-fer-a-bcn/parcs-i-jardins/jardins-de-miquel-marti-i-pol_99400273743.html* - dostęp wrzesień 2018

²⁵ *www.barcelona.cat/ca/que-pots-fer-a-bcn/parcs-i-jardins/jardins-de-miquel-marti-i-pol_99400273743.html* - dostęp wrzesień 2018

²⁶ Co upodabnia ją do omówionego powyżej przykładu z warszawskiego Muranowa

ENDNOTES

¹ See: A. Zachariasz (2016), among others.

² This is a reference to the numerous urban planning and architectural manifestoes that have influenced both planning and architectural and urban design, in addition to many legal documents and legislation all around the world. The role of green areas in the creation of healthy and prosperous urbanised areas (cities and agglomerations) in them keeps increasing. see: T. Majda, I. Mironowicz (2017), among others.

³ From: G.Schneider-Skalska (2004)

⁴ Where, due to climate conditions, the maintenance of large green areas within urban tissue was (and, sometimes, despite new technological capabilities, still remains) costly and troublesome.

⁵ with a much more humid climate, which would make it possible for different development.

⁶ As it is, for instance, taking place in Barcelona, where many interiors of the nineteenth-century district of Eixample have been reclaimed for the general population and have had small parks arranged inside them—see, for instance: C. Ingrosso (2011), M. Gyurkovich (*Housing Environment*, iss. 10/2012); attempts at creating micro-parks are also becoming increasingly frequent in Poland (D. Wantuch-Matla, 2018)

⁷ Museums, art galleries, theatres, opera houses, concert halls

⁸ See, for instance M.Gyurkovich (2013)

⁹ The author of the design, selected by a competition jury in 2005, is the Finnish architect Rainer Mahlamäki, who cooperated during the technical design stage with APA Kuryłowicz & Associates. Opened for use in 2013, POLIN received numerous awards and distinctions both domestically and internationally. It was also in the final of the European Union Prize for Contemporary Architecture, Mies van der Rohe Award in 2015- *www.polin.pl/pl/budynek* ; retrieved in February 2017

¹⁰ To be exact, the event is commemorated by two memorials: the first, more modest one, placed already in 1946, is composed of two elements: a plaque with an inscription in Polish, Hebrew and Yiddish, surrounded by a stepped plinth and a flat, round plaque embedded in the floor surface of the square with a palm leaf and the Hebrew letter bet. The second monument, which dominated the garden square until recently—in semantic terms, at least—was built out of black Scandinavian stone brought to Warsaw by the Germans during the war and unveiled in 1948. It is a sculptural composition by N. Rappaport and L.M. Suzin that references the wall of the ghetto, the wailing wall in Jerusalem and the pylons of the Arc de Triomphe in Paris, *www.encyklopedia.pwn.pl* ; retrieved in September 2018

¹¹ In 2016 POLIN received the prestigious title: European Museum of the Year, which is a sign of the museum’s success, which it owes to both its programme and the entirety of the cultural space in which said programme is featured (the building and the accompanying public spaces). - *www.polin.pl/pl/wydarzenie/polin-europejskim-muzeum-roku-2016* - retrieved in September 2018

¹² Flowers, grasses, perennials, small bushes.

¹³ And through further connotations, also to the wires of the ghetto’s walls and those of the concentration camps or even the striped uniforms of the prisoners of those camps.

¹⁴ See: A. Cymer (2013)

¹⁵ Original statement- R. Mahlamäki- ibidem

¹⁶ www.polin.pl/pl/budynek; retrieved in Febriary 2017

¹⁷ See: J. Busquets (2005), M. de Sola-Morales (2011) , C. Ingrosso, op.cit,

¹⁸ And sometimes only their fragments—facades, elements of the structure or furnishings, which were precisely defined in the adopted plan of the urban regeneration of the district and conservation guidelines—see: *22@. 10 Anys de renovació urbana* (2012)

¹⁹ See, for instance:. M.Gyurkovich (2012)

²⁰ Such as the Media-TIC building, or the campus of Universitat Pompeu Fabra in the former Ca l’Aranyo factory

²¹ The design of the museum was developed by the Barcelona-based design studio BAAS. Author: J. Badia and associates.: 2007-2008- from: Miralles R., Sierra P. (2010)

²² Founded in 1986 by a pharmaceutical entrepreneur, Antonio Vila Casas, the foundation, apart from its operations associated with pharmaceutical research, also collects paintings – from: G. Tyrła (2013)

²³ The rest of the Ca l’Aranyo campus is located in the urban block directly to the north of the area in question.

²⁴ Jointly designed by BAAS Arquitectura Studio and landscape architects of Estudi Martí Franch – See: G. Tyrła (op.cit.), see also: *www.barcelona.cat/ca/que-pots-fer-a-bcn/parcs-i-jardins/jardins-de-miquel-marti-i-pol_99400273743.html* - retrieved in September 2018

²⁵ *www.barcelona.cat/ca/que-pots-fer-a-bcn/parcs-i-jardins/jardins-de-miquel-marti-i-pol_99400273743.html* - retrieved in September 2018

²⁶ Which makes it similar to the example from Warsaw’s Muranów district discussed above.

²⁷ And in other places across the Soviet Union afterwards. Tens if not hundreds of monographs published both domestically and

²⁷ A następnie w innych miejscach Związku Radzieckiego. Zbrodni poświęconych jest dziesiątki, jeżeli nie setki publikacji monograficznych, w kraju i poza granicami. Wystarczające na potrzeby tej pracy są jednak suche fakty encyklopedyczne- *www.encyklopedia.pwn.pl* – dostęp maj 2018

²⁸ I zainaugurowana jako Cytadela Aleksandrowska w 1834 roku- ibidem
²⁹ Od 1963 roku w Cytadeli funkcjonowało już niewielkie muzeum poświęcone represjonowanym przez carat członkom ruchu robotniczego przekształcone następnie w Muzeum Wojska Polskiego, którego omawiana placówka jest oddziałem - *www.muzeumkatynskie.pl* - dostęp czerwiec 2018

³⁰ „Podstawowym zadaniem projektowym była adaptacja na cele muzealne zachowanego budynku kaponiery wraz z potężną obsypaną wałem oraz jej otoczenia obejmującego tzw. „drogę straży”, wały, fragment muru Carnota, Bramę Nowomiejską oraz budowlę baterii barkowej nr 31.” – za: JJ. Białkiewicz (2017)

³¹ Autorami projektu Muzeum Katyńskiego w Warszawie są BBGK Architekci: J. Belina Brzozowski, K. Grabowiecki, współpracujący z bardzo szerokim gronem specjalistów : J. Kalina i K. Lang z zespołami; realizacja uzyskała Nagrodę Architektoniczną Miasta Stołecznego Warszawy dla najlepszego budynku użyteczności publicznej w 2015 roku; była też nominowana do Europejskiej Nagrody im. L. Miesa van der Rohe w 2017 roku

³² JJ. Białkiewicz, op.cit.

³³ O urbanistyce krajobrazu jako wyodrębniającej się specjalizacji szczegółowo piszą W.Kosiński i M. Zieliński (2016)

³⁴ Przywodzi ona na myśl instalację złożoną z posadzonych w prostopadłościennych, betonowych donicach, drzew oliwnych, która towarzyszy berlińskiemu Muzeum Żydowskiemu projektu D. Libeskinda- patrz np. J.K. Lenartowicz (2003)

³⁵ To tzw. „Aleja Nieobecnych” ustawiona tam w 2017 roku – ibidem

³⁶ Zielone ściany w Musee du Quai Branly w Paryżu lub Caixa Forum w Madrycie, drzewa w donicach przed Muzeum Narodowym w Krakowie

³⁷ Jak to ma miejsce na Muranowie w Warszawie

³⁸ Jak w 22@ w Barcelonie

LITERATURA

[1] 22@Barcelona, 10 Anys de renovació urbana, Ajuntament de Barcelona, Barcelona 2012

[2] Białkiewicz J.J., Muzeum Katyńskie na terenie Cytadeli Warszawskiej – obiekt historyczny w interpretacji nowoczesnej architektury muzealnej, *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation*, nr 52/2017

[3] Blazy R., Concepts of transformations of cities – examples from the Silesian Agglomeration, *Technical Transactions*, Vol. 4/2018

[4] Busquets J., *Barcelona. The urban evolution of a compact city*, Nicolodi; Harvard University Graduate School of Design, Rovereto, Cambridge, MA 2005

[5] Cymer A., Morze z betonu, *Architektura & Biznes* nr 06/2013

[6] Gyurkovich M., 22@Barcelona - The City of Knowledge Civilization, *Technical Transactions*, *Seria A*, z. 4A/2012 (rok 109)

[7] Gyurkovich M., Social Space and Public Space in the Central Residential Districts of Barcelona, *Środowisko Mieszkaniowe/ Housing Environment*, no. 10/2012

[8] Gyurkovich M., *Hybrydowe przestrzenie kultury we współczesnym mieście europejskim*, Wyd. PK., Kraków 2013

[9] Ingrosso C., *Barcelona. Architecture, City and Society 1975-2015*, Skira, Milano 2011

[10] Kosiński W., Zieliński M., Urbanistyka krajobrazu i krajobraz urbanistyczny. Teoria. Praktyka. Edukacja, *Przestrzeń i Forma* nr 25/2016

[11] Lenartowicz J.K., Architektura trwogi, *Polska Sztuka Ludowa – Konteksty-Antropologia Kultury- Etnografia-Sztuka nr 3-4(262-263), rok LVII, Instytut Sztuki PAN, Fundacja Kultury*, 2003

[12] Miralles R., Sierra P., *Barcelona, Arquitectura contemporània 1979-2010*, Editions Polígrafa, Barcelona 2010

[13] Purchla J., Sepioł J. (eds.), *Form Follows Freedom, Architecture for Culture in Poland 2000+*, ICC, Cracow 2015

[14] de Solà-Morales M., *Deu Lliçons sobre Barcelona*, COAC, Barcelona 2011

[15] Sudjic D., *Język miast*, Karakter, Kraków 2017

[16] Tyrała G., Piąty element, *Architektura & Biznes* nr. 02/2010

[17] Wantuch-Matla D., Microspaces – an outline of typological research based on examples from Krakow, *Technical Transactions*, Vol. 4/2018

[18] Wejchert K., *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 1974

[19] Wrażliwość dwóch pokoleń – o Muzeum Katyńskim Krzysztof Mycielski, *www.architektura.muratorplus.pl* – dostęp lipiec 2018

[20] Zachariasz A., *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*, Wyd. PK, Kraków, 2006

[21] Zachariasz A., Nowoczesna architektura krajobrazu - współczesne parki i place, *Czasopismo Techniczne, Seria Architektura*, z. 4A/2007 (rok 104)

abroad, discuss this massacre. However, for the purposes of this work, raw encyclopaedic facts are sufficient—*www.encyklopedia.pwn.pl*—retrieved in May 2018

²⁸ And inaugurated as the Fortress of Alexander in 1834—ibidem.

²⁹ From1963 a small museum functioned as a part of the Citadel, devoted to the members of the workers’ movement repressed by the tsarist government, which was later converted into a Polish Army Museum, of which the museum under discussion is a branch of—*www.muzeumkatynskie.pl*—retrieved in June 2018

³⁰ „The primary design task was the adaptation of the preserved caponier building, along with a postern covered by an embankment, as well as its interior, including the so-called “watch path”, the embankments a fragment of Carnot’s wall, Nowomiejska Gate and the building of the flank battery no. 31 into a museum.” – from: JJ. Białkiewicz (2017)

³¹ The authors of the Katyn Museum in Warsaw are members of BBGK Architekci: J. Belina Brzozowski, K. Grabowiecki, in cooperation with a broad range of specialists: J. Kalina and K. Lang and their teams; the built project received the Architectural Award of the Capital City of Warsaw for the best public building in 2015; it was also nominated for the European Union Prize for Contemporary Architecture, Mies van der Rohe Award in 2017.

³² JJ. Białkiewicz, op.cit.

³³ Landscape urbanism as a distinctive specialisation was discussed in detail by W.Kosiński and M. Zieliński (2016)

³⁴ It brings to mind an installation composed of olive trees planted in cuboid concrete planters, which accompanies the Jewish Museum in Berlin by D. Libeskind—see, for instance: J.K. Lenartowicz (2003)

³⁵ It is the so-called “Alley of the Absent” (Aleja Nieobecnych in Polish—transl. note), placed there in 2017—ibidem

³⁶ Green walls at the Musée du Quai Branly in Paris or the Caixa Forum in Madrid, trees in planters in front of the National Museum in Krakow.

³⁷ As it has taken place in Muranów, Warsaw.

³⁸ Like in 22@ in Barcelona

LITERATURA

[1] 22@Barcelona, 10 Anys de renovació urbana, Ajuntament de Barcelona, Barcelona 2012

[2] Białkiewicz J.J., Muzeum Katyńskie na terenie Cytadeli Warszawskiej – obiekt historyczny w interpretacji nowoczesnej architektury muzealnej, *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation*, nr 52/2017

[3] Blazy R., Concepts of transformations of cities – examples from the Silesian Agglomeration, *Technical Transactions*, Vol. 4/2018

[4] Busquets J., *Barcelona. The urban evolution of a compact city*, Nicolodi; Harvard University Graduate School of Design, Rovereto, Cambridge, MA 2005

[5] Cymer A., Morze z betonu, *Architektura & Biznes* nr 06/2013

[6] Gyurkovich M., 22@Barcelona - The City of Knowledge Civilization, *Technical Transactions*, *Seria A*, z. 4A/2012 (rok 109)

[7] Gyurkovich M., Social Space and Public Space in the Central Residential Districts of Barcelona, *Środowisko Mieszkaniowe/ Housing Environment*, no. 10/2012

[8] Gyurkovich M., *Hybrydowe przestrzenie kultury we współczesnym mieście europejskim*, Wyd. PK., Kraków 2013

[9] Ingrosso C., *Barcelona. Architecture, City and Society 1975-2015*, Skira, Milano 2011

[10] Kosiński W., Zieliński M., Urbanistyka krajobrazu i krajobraz urbanistyczny. Teoria. Praktyka. Edukacja, *Przestrzeń i Forma* nr 25/2016

[11] Lenartowicz J.K., Architektura trwogi, *Polska Sztuka Ludowa – Konteksty-Antropologia Kultury- Etnografia-Sztuka nr 3-4(262-263), rok LVII, Instytut Sztuki PAN, Fundacja Kultury*, 2003

[12] Miralles R., Sierra P., *Barcelona, Arquitectura contemporània 1979-2010*, Editions Polígrafa, Barcelona 2010

[13] Purchla J., Sepioł J. (eds.), *Form Follows Freedom, Architecture for Culture in Poland 2000+*, ICC, Cracow 2015

[14] de Solà-Morales M., *Deu Lliçons sobre Barcelona*, COAC, Barcelona 2011

[15] Sudjic D., *Język miast*, Karakter, Kraków 2017

[16] Tyrała G., Piąty element, *Architektura & Biznes* nr. 02/2010

[17] Wantuch-Matla D., Microspaces – an outline of typological research based on examples from Krakow, *Technical Transactions*, Vol. 4/2018

[18] Wejchert K., *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 1974

[19] Wrażliwość dwóch pokoleń – o Muzeum Katyńskim Krzysztof Mycielski, *www.architektura.muratorplus.pl* – dostęp lipiec 2018

[20] Zachariasz A., *Zieleń jako współczesny czynnik miastotwórczy ze szczególnym uwzględnieniem roli parków publicznych*, Wyd. PK, Kraków, 2006

[21] Zachariasz A., Nowoczesna architektura krajobrazu - współczesne parki i place, *Czasopismo Techniczne, Seria Architektura*, z. 4A/2007 (rok 104)

Il. 1. II Pomnik Bohaterów Getta i Muzeum Żydowskie na Skwerze Willy’ego Brandta w Warszawie – fot. M. Gyurkovich / II Monument of the Heroes of the Ghetto and the Jewish Museum at Willy Brandt Garden Square in Warsaw— phot. by M. Gyurkovich

Il. 2. I Pomnik Bohaterów Getta i przed Muzeum Żydowskim w Warszawie – fot. M. Gyurkovich / I Monument of the Heroes of the Ghetto in front of the Jewish Museum in Warsaw – phot. by M. Gyurkovich

Il. 3. Skwer Willy’ego Brandta widziany z muzealnego foyer – fot. M. Gyurkovich / Willy Brandt Garden Square seen from the museum’s foyer—phot. by M. Gyurkovich

Il. 4. 5. Skwer Willy’ego Brandta- zielone serce Muranowa – fot. M. Gyurkovich. / Willy Brandt Garden Square—the green heart of Muranów—phot. by M. Gyurkovich

II. 6. Zagospodarowanie terenu wokół parkingów i dojazdów do Muzeum Żydowskiego w Warszawie – fot. M. Gyurkovich / The site development around the parking spaces and driveways to the Jewish Museum in Warsaw—phot. by M. Gyurkovich

II. 7. Muzeum Can Framis w Barcelonie, otoczone zielenią – fot. M. Gyurkovich / The Can Framis museum in Barcelona, surrounded by greenery—phot. by M. Gyurkovich

II. 12. Gęsta zieleń ogrodów Miquel Martí i Pol stanowi oazę chłodu w czasie letnich miesięcy – fot. M. Gyurkovich / The thick greenery of the Miquel Martí i Pol gardens constitute an oasis of coolness during the summer months—phot. by M. Gyurkovich

II. 13. Wejście do ogrodów Miquel Martí i Pol od strony północno-wschodniej- widoczna zabawa topografią kwartału – fot. M. Gyurkovich / The entrance to the Miquel Martí i Pol gardens from the north-east—a visible play with the topography of the urban block—phot. by M. Gyurkovich

II. 8. Can Framis- główny wejściowy dziedziniec- widok w stronę ogrodów – fot. M. Gyurkovich / Can Framis—main entrance courtyard—view in the direction of the gardens—phot. by M. Gyurkovich

II. 9. Obiekty niewielkiego kompleksu Can Framis i towarzysząca im zieleni kadrują widoki na otaczającą tkankę urbanistyczną 22@ – fot. M. Gyurkovich / The buildings of the small Can Framis complex and their accompanying greenery frame views of the surrounding urban tissue of 22@—phot. by M. Gyurkovich

II. 10. Nowa część muzeum Can Framis – fot. M. Gyurkovich / The new part of the Can Framis museum—phot. by M. Gyurkovich

II. 11. Kwitnące wiśnie w styczniu na małym dziedzińcu Can Framis – fot. M. Gyurkovich / Blooming cherry trees in January on the small courtyard of Can Framis—phot. by M. Gyurkovich

II. 14. Muzeum Katyńskie w Cytadeli Warszawskiej – Instalacja WARTA – lipiec 2018 – fot. M. Gyurkovich / The Katyn Museum at the Warsaw Citadel—WARTA (The Watch) installation—July 2018—phot. by M. Gyurkovich

II. 15. Warszawa- Muzeum Katyńskie – widok spod WARTY na plac apelowy – fot. M. Gyurkovich / Warsaw—Katyn Museum—view from the site of the WARTA (The Watch) installation to the drill square—phot. by M. Gyurkovich

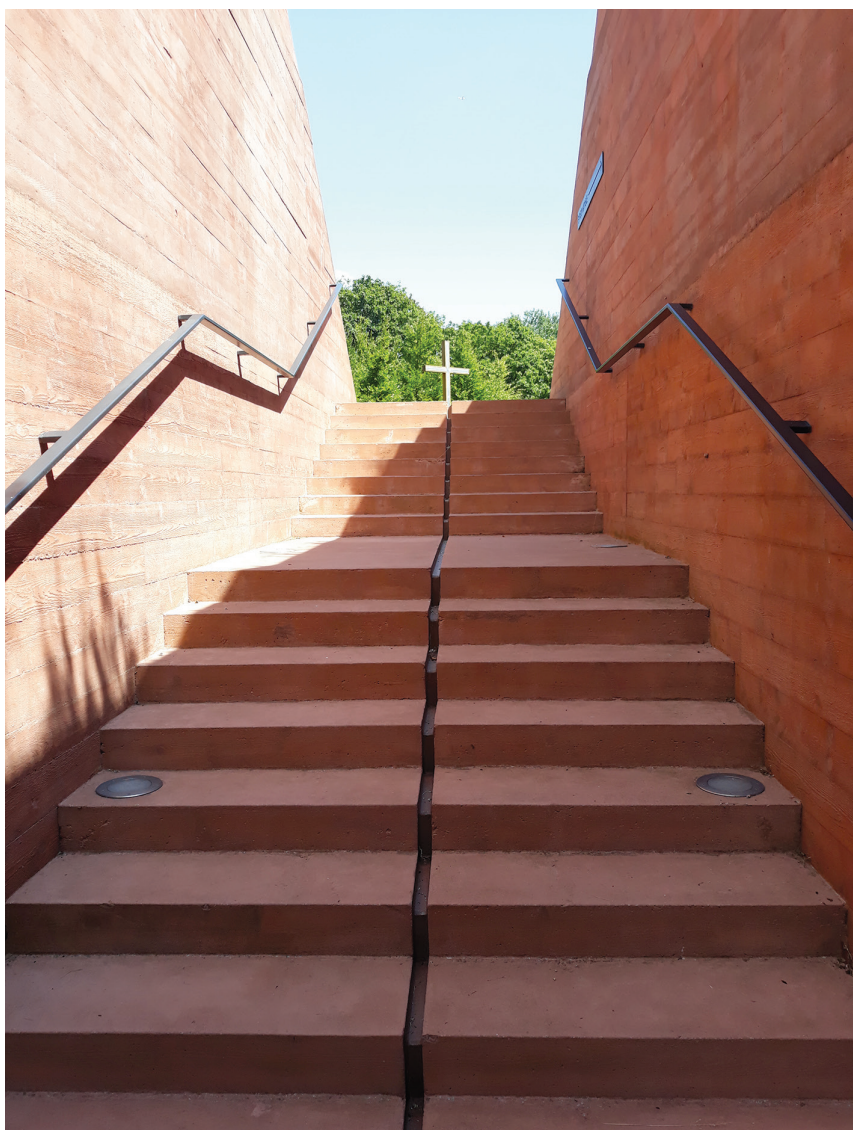
II. 16. Muzeum Katyńskie – wyjście z wewnętrznej ekspozycji do dawnej fosy fortecznej – fot. M. Gyurkovich / The Katyn Museum—exit from the internal exhibition to the former fortress moat—phot. by M. Gyurkovich

II. 17. Muzeum Katyńskie – Instalacja Aleja Nieobecnych w dawnej fosie – fot. M. Gyurkovich / The Katyn Museum—the Aleja Nieobecnych (Alley of the Absent in English) installation in the former moat phot. by M. Gyurkovich

II. 18. Muzeum Katyńskie – Strefa Pamięci w arkadach dawnej baterii bazowej – fot. M. Gyurkovich / The Katyn Museum—the Memorial Space in the arcades of the former flanking battery—phot. by M. Gyurkovich

II. 19. Muzeum Katyńskie- schody prowadzące ze Strefy Pamięci w kierunku Placu Apelowego – fot. M. Gyurkovich / The Katyn Museum—stairs leading from the Memorial Space in the direction of the drill square—phot. by M. Gyurkovich